

Voor een cursus ‘Beledigen voor gevorderden’ moest u ook deze week weer op Twitter en Facebook zijn. Boudry, Van Reybrouck...: drek was hun deel. Maar steeds meer burgers keren zich af van het gescheld. ‘Er ontstaat een nieuwe behoefte aan respect.’

LODE DELPUTTE

Het was de voorbije weken weer woelig op Twitter en andere sociale media. Heel wat reacties die de Gentse wetenschapsfilosoof Maarten Boudry ontving na zijn omstreden uitspraak dat jihadisten gevaarlijker zijn dan nazi's, waren te gortig om als weerwerk dienst te doen, zelfs al kwamen ze in sommige gevallen van collega-intellectuelen.

Nog op Twitter vergeleek een hoogopgeleide medewerker van 't *Pallietkerke* CD&V-jongerenvoorzitter Sammy Mahdi met een van de verdachten van de aanslagen in Barcelona en Cambrils. In het kielzog van de Pallieterman krijsten de koren volop mee.

Toen David Van Reybrouck stelde dat Nederland zijn koloniale verleden onder ogen moest zien, waren velen ook daar de boosheid voorbij. Een op Facebook verspreide Open Letter To Europe die Stefan Hertmans op het internationale poëzieplatform Versopolis publiceerde, leverde de auteur dan weer een sliert aan rechts-nationalistische beledigingen op, veelal afkomstig uit Oost-Europa.

Een verdere bloemlezing zullen we de lezer besparen, maar dat er nieuwe heftigheid in het dis-

puut is geslopen, zullen weinigen tegenspreken. De breekpunten zijn talloos. Zeker onderwerpen als islam en migratie, de economische crisis en de ethisch veranderende samenleving roepen replieken op die niet stroken met wat we graag de debatcultuur noemen, het welgemanierde meningsverschil. In realiteit ontaardt het spreken vandaag vaak genoeg in multimedial kaffen. Gegadigden die er zelf niet aan deelnemen, likkebaarden stiekem mee op sites als *geenstijl.nl*.

Er is dus wel wat aan de hand. Een populaire verklaring luidt dat onze samenleving de zaken na jarenlang eenheidsdenken weer scherper wil stellen. De consensus op grond waarvan bijvoorbeeld de naoorlogse verzorgingsstaat tot stand kwam, of de Europese eenmaking, moet wijken voor verse polarisering: links tegen rechts, open tegen gesloten enzovoort. Tussen beide kampen woedt een cultuurstrijd die volgens sommigen sinds Weimar niet meer gezien is.

Professor Jos de Mul (Erasmus Universiteit Rotterdam), filosoof en auteur van het boek *Paniek in de Polder. Polytyiek in tijden van populisme* nuanceert echter door te verwijzen naar de jaren 1970.

“Toen was het debat ook heel scherp, hoor. In *Zomergasten* zat deze week bijvoorbeeld primatoloog Frans de Waal. →

We zijn het
schelden
stilaan beu!

© GWEN VANDERSTRAETEN

De Waal refereerde aan het onderzoek dat Wouter Buikhuisen destijds voerde naar de biologische oorsprong van criminaliteit. Wel, dat kwam hem op zware scheldpartijen te staan waarin hij voor fascist werd uitgemaakt, met Mengele (*Duits erfbiologisch onderzoeker, legerarts en nationaalsocialist, red.*) werd vergeleken en aan de schandpaal werd genageld. Ook toen, kort na de jaren 1960, was de breuklijn heel links-rechts.”

Toch ziet De Mul een belangrijk onderscheid met nu. “Het debat werd rationeler gevoerd. De marxistische ideologie woog zwaar door, maar de argumentatie was wel onderbouwd. Vandaag zie je daarentegen veel *fact-free reasoning*, zonder zorgvuldige bewijsgronden, zonder selectie en controle van wat er zoal gezegd wordt.”

Een soort burgeroorlog

Er heerst een wildgroei aan commentaren en opinies, stellen critici. Steeds meer mensen ventileren hun mening terwijl steeds minder professionals de journalistieke basisinformatie nog produceren. Steeds minder mensen slagen erin hun eigen onwetendheid te erkennen, klaagde veertig jaar geleden ook de Oostenrijks-Britse filosoof Karl Popper al aan, terwijl onwetendheid en zelfonderzoek net de grondslag van de intellectuele eerlijkheid zijn.

Het probleem in politiek opvliegende tijden als deze is dat feitelijke precisie er niet altijd meer toe doet. En dat in naam van het pluralisme (‘alle meningen zijn aan elkaar gewaagd’) een relativering is ontstaan die snel in wetteloosheid kan ont-aarden – zie het fake nieuws, de post-waarheid en het tijdperk-Trump.

Neen, bij zoveel nonsens mogen we niet zomaar de schouders ophalen. Of zoals Popper het kort na de Tweede Wereldoorlog opschreef in zijn geroemde boek *De open samenleving en haar vijanden*: “Onbepaalde tolerantie moet leiden tot het verdwijnen van tolerantie. Als we onbepaald tolerant zijn, zelfs jegens hen die zelf intolerant zijn, als we ook niet bereid zijn een tolerante samenleving te verdedigen tegen de aanvallen van de intolerante medemens, dan zal de tolerante mens te gronde gaan, en met hem de tolerantie.”

Loopt het, ondanks Trump en het jihadisme, zo’n vaart? De Mul maakt een onderscheid tussen werkelijkheid en perceptie. “Als ik kijk naar Nederland en zie hoe het politieke debat er kanteelde onder druk van de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh, dan vind ik toch dat het beeld niet helemaal met de realiteit overeenstemt. Buitenlandse collega’s spraken me aan omdat ze dachten dat er in Nederland een soort burgeroorlog aan de gang was, terwijl de alledaagse werkelijkheid gewoon is blijven doorgaan. Ik ga van-

‘Er zijn nog altijd tegenstellingen, maar de scherpe, emotionele beladenheid is voor steeds meer mensen een nadeel’

JOS DE MUL
PROFESSOR FILOSOFIE

daag nog altijd naar mijn Turkse kruidenier, die mij nog altijd even vriendelijk begroet. En ik kan het nog altijd prima vinden met studenten van niet oorspronkelijk Nederlandse komaf. Maar als je naar de media kijkt, krijg je de indruk dat het allemaal de foute kant is opgegaan.”

Bruusk ontwaken

Wel geeft De Mul toe dat onze werkelijkheid veel meer dan vroeger een mediale en multimediale werkelijkheid geworden is. “Heel veel mensen zijn al gauw een paar uur per dag op sociale media bezig. In die zin zijn die media bepalend geworden voor de realiteit waarin ze leven, jazerker.”

De verleiding is dan ook groot om het internet met alle zonden te beladen. “Maar”, waarschuwt professor Nieuwe Media en Politiek Jeroen Van Laer (Universiteit Antwerpen), “de heftigheid op Twitter en Facebook is de schuld van die sociale media niet, wel van de manier waarop wij ermee omgaan. Op het eerste gezicht lijkt het internet

een democratisch medium omdat om het even wie een account kan aanmaken en alle stemmen er op hetzelfde niveau spreken. Als je echter dichterbij komt en ziet hoe iedereen in zijn eigen hokje zit en amper uitgedaagd wordt om de eigen argumentatie aan te passen, dan kun je die virulentie wel verklaren. Ze spuit voort uit de cocooning en fragmentering van de gebruikers, én uit de snelheid, bondigheid en kracht waarmee de dingen, alleszins op Twitter, moeten worden gezegd.”

Veel gebruikers van sociale media hebben het zelf al meegemaakt: ze drukken te snel op de knop en moeten daarna redden wat er nog te redden valt. Het is wat ook Donald Trump overkomt als hij zijn ochtendhumeur afreageert en klinkklare onzin de wereld in tweet.

Voor de niet-Trumpianen is het inmiddels bruusk ontwaken geworden: zij hebben jaren lang in een filterbubbel geleefd, onbekend met wat er in het andere deel van de bevolking omging. “Voor- en tegenstanders van Trump ver-

‘Dat er nog altijd zoveel om Twitter te doen is, komt omdat het bevolkt wordt door bijvoorbeeld politici en journalisten’

JEROEN VAN LAER
DOCENT NIEUWE MEDIA EN POLITIEK

toeven in volstrekt gescheiden werelden”, zegt De Mul. “De kijkers van Fox komen met geen enkel medium in aanraking dat ze met niet-Foxkijkers delen. In de VS is de scheiding volkomen.”

In Nederland speelt de tweedeling ook, maar veel minder, aldus de filosoof. Meer nog, uit een studie van het Sociaal Cultureel Planbureau, uit 2014, blijkt dat onze noorderburen, of ze nu hoog- of laagopgeleid zijn en al dan niet wortels hebben in de migratie, nog altijd massaal naar hetzelfde avondjournaal kijken op televisie. De Mul: “De informatiebubbel waardoor een eendimensionaal wereldbeeld ontstaat, blijft hier dus heel wat kleiner.”

Ons lege binnenste

De samensmelting van politiek ongenoegen en technologische middelen, voorselecterende algoritmen inclusief, verklaart het geraas maar voor een deel. Er is een derde element in het spel, dat met individualisering te maken heeft.

In het fijne Italiaanse blad *Neural*, dat over nieuwe media gaat en ook in het Engels verschijnt, noemt game-ontwerper en cyberkunstenaar Paolo Pedercini onze honger naar vind-ik-leuks, retweets en positieve commentaren “het darwiniaanse bestanddeel van de aandachtseconomie”. “Als iedereen voortdurend communiceert”, schrijft Pedercini, “is iedereen ook permanent de concurrent van de ander”.

Mensen, ook politici en opiniemakers, zijn bijgevolg uiterst gevoelig voor de goedkeuring door of zichtbaarheid voor hun medemens. Velen vinden dat hun persoonlijke succes afhangt van hun bijval op de sociale media. Psychiaters hebben het in dat verband over onze innerlijke behoefte om toch maar niet vergeten te worden, een beetje zoals de ansichtkaart vroeger. Commentaar lozen op sociale media wordt als zoeken naar een reddingsboei, naar virtuele verlossing voor een wereld waarin elk reëel ingrijpen onmogelijk geacht wordt.

Vandaag naar de overconsumptie is het maar een stap. Of zoals de Franse klinisch psycholoog Thomas Gaon van het Observatoire du Monde Numérique dans les Sciences Humaines het onlangs in *Libération* nog vatte: “Zoals bij elke verslaving ontstaat ook bij sociale media het risico dat we de buitenwereld vragen om ons lege binnenste te vullen.”

In de 17de eeuw dacht filosoof René Descartes dat we die laatste klus alleen wel aankonden, en dat kritisch en redelijk denken de hoofdvoorwaarde was om er als mens te staan. Vandaag komt Descartes’ *Cogito ergo sum* echter aardig in de buurt van een *Clamo ergo sum*: ‘Ik schreeuw, dus ik ben.’ Of nog, zoals de titel van een in Nederland verschenen boek luidt: *Ik twitter, dus ik besta!*

Naar de relatie tussen individu en sociale

media is, zeker in de VS, veel onderzoek geleverd, onder meer door het Pew Research Internet Project en Keith Hampton van Rutgers University. Maar echte eenduidigheid is er nog altijd niet: zijn hoogopgeleiden inderdaad terughoudender dan lager opgeleiden? Zijn schuchtere mensen ook op Facebook schuchter? Of maakt de mogelijkheid om zich achter een pseudoniem te verschuilen, de troll uit te hangen zelfs, hen daar net mondiger? Doen mensen die thuis, op straat en op het werk het hoogste woord voeren dat ook op Twitter? En sluiten ze zo nog vaker andere meningen uit dan in het ‘echte’ leven?

Geen representatief beeld

Opmerkelijk is alleszins wat Pew in een studie uit 2014 de ‘spiraal van de stilte’ heeft genoemd: als mensen een andere mening hebben dan het gros van hun vrienden op de sociale media, dan houden ze die liever voor zich. Iedere vorm van dissidentie raakt zo gaandeweg verstikt. De luidste roepers krijgen vrije baan en ondergraven de democratische slagkracht van het medium.

“Die scheldpartijen zijn niet productief voor de democratie, maar de meerwaarde van het internet ligt dan ook niet in de eerste plaats in de verbetering van het democratisch debat”, merkt Van Laer op. “Het ligt wél in de veelheid aan stemmen die aan bod komen. In het traditionele mediaveld had je monopolies van figuren of stromingen die het voor het zeggen hadden, dat is vandaag minder het geval. Als het potentieel van het internet voluit gebruikt wordt, levert dat vast en zeker resultaat op. Daar liggen ook kansen voor klassieke media, die een modererende rol van waakhond kunnen vervullen. Met dat soort moderatie heeft bijvoorbeeld de BBC al geëxperimenteerd.”

In Nederland, constateert Jos de Mul, lijkt de multimediale hitsigheid inmiddels alweer over haar kookpunt heen. “Steeds meer burgers komen tot het inzicht dat al dat gescheld geen ver-

rijking is en geen groter wederzijds begrip oplevert. Er ontstaat een nieuwe behoefte aan een beschaafd debat en aan respect. Er zijn nog altijd grote tegenstellingen, maar de scherpe, emotionele beladenheid wordt door steeds meer mensen als een nadeel ervaren.”

De trend is op diverse vlakken zichtbaar, zegt De Mul. “Zo zie je de populariteit van Twitter alweer afnemen. ‘Ik kijk er niet langer naar’, zeggen mensen, ‘wat zou ik er mijn tijd nog aan besteden?’ Je merkt het ook in de verkiezingen: in Nederland presteerde Geert Wilders onder de verwachtingen, in Frankrijk scoorde het Front National minder goed dan verwacht en in Duitsland zullen we straks vermoedelijk hetzelfde zien: mensen weten onderhand waar Trump voor staat en dat heeft zo zijn effect.”

Wordt het rustiger op de sociale media? De Mul heeft nog een bijkomende reden om aan te nemen van wel. “Bij een nieuw medium duurt het altijd even voor er een duidelijke etiquette ontstaat. Maar langzamerhand zie je patronen groeien en hebben mensen door hoe ze zich het best gedragen. Dat zag je ook bij de mobiele telefoon al: hoe gebruikers hun toestel steeds vaker gingen uitzetten tijdens het vergaderen of op restaurant, hoe ze stiller gingen praten op de trein en noem maar op.”

Of Vlaanderen straks de weg van Nederland inslaat, valt nog te bezien. “Twitter is inderdaad geen succesvol medium”, beaamt Van Laer, “en het biedt geen representatief beeld van de samenleving. Dat er alsnog zoveel om te doen is, komt omdat het bevolkt wordt door mensen met een bepaalde positie in de off-linewereld: politici en journalisten bijvoorbeeld. Burgers die die tweets niet direct volgen, zien ze alsnog voorbijkomen op Facebook of in de mainstream media.”

Anders gezegd, en de recente voorbeelden uit de inleiding spreken voor zich: ons land heeft nog wel een straatlengte te gaan. En toch, ook hier moet er leven zijn na het lawaai.